

Ann M. Blair, *Too Much to Know: Managing Scholarly Information before the Modern Age* (Yale University Press, 2010).

Ann M. Blair neve nem ismeretlen a korájuki szellem- és irodalomtörténet kutatói számára: Jean Bodinról szóló, 1997-ben megjelent könyvében¹ már elkötelezte magát a reneszánsz természetfilozófia és enciklopédizmus kutatása mellett, az azóta megjelent tanulmányai pedig már szinte megjelenésük pillanatában gyakran hivatkozott összegzései lettek a korájuki olvasási szokások kutatásának. Ha megnézzük e tanulmányok sorát, logikus ív bontakozik ki belőlük: a bodini, és a hozzá hasonló, 16. századi természettudományos enciklopédiák forrásainak és előkészületeinek szisztematikus vizsgálata vezetett ahhoz, hogy előtérbe kerüljön az a kérdés, hogyan is gyűjtötték az anyagot a szerzők ezekhez a hatalmas művekhez. A természetfilozófia rendszerezésének és indexelésének már az ókorra – id. Pliniusra és az orvosi szerzőkre – visszatekintő hagyománya nyújtotta a kiindulási pontot a reneszánsz indexek struktúrája számára.² A kiadásonként egyre bővülő összefoglalásokhoz az új tudásanyagot kiterjedt olvasással és az olvasottak jegyzetelésével adhatták hozzá a szerzők: ahogy Ann Blair két tanulmányban is bizonyította, a reneszánsz enciklopédizmus elsősorban amiatt jelentett fordulópontot az összefoglaló művek történetében, mert a könyvnyomtatás révén megsokszorozódott mind az elérhető tudás mennyisége, mind pedig az olvasók igénye az átfogó, mindent felölelő tudás iránt. Az átlagos értelmiségi számára hozzáférhető és elolvasható könyvek számának drasztikus emelkedése vezetett az olvasási módszertanok megszületéséhez, amelyek felkészítik az olvasót az „információ-túlcsordulás” („information overload”) befogadására.³

Blair összefoglaló monográfiája is ugyanezeket a kérdéseket járja körül, de korábbi tanulmányaihoz képest számos új szempontot vet fel. A könyv alaptézise, hogy az információ túláradó özöne nem modern jelenség. Már az ókortól kezdve visszatérő panasz a literátus közönség részéről, hogy az elolvasandó művek száma meghaladja az ember életében rendelkezésre álló időt, a megfelelő és szükséges információ megtalálása pedig tovább

tart, mint szeretnénk. Blair kötete az ókori összefoglaló művek és enciklopédiák szerkezetének és információ-visszakeresési metódusainak bemutatásával kezdődik, külön figyelmet szentelve az idősebb Plinius *Naturalis historiájának* elején álló tartalomjegyzéknek. Ez követően részletesen, és a laikus olvasó számára roppant revelatíván mutatja be a nyugati kultúrával párhuzamosan kibontakozó bizánci, arab és kínai enciklopédiák világát. A „középkori” kínai enciklopédiák jellegzetességeinek bemutatása nem pusztán öncél, hanem a könyvnyomtatás korai kínai megjelenésének köszönhetően mérsékeltén ugyan, de az összehasonlítás lehetőségét is magában hordozza. Úgy tűnik, hogy bár a nyomtatás maga Kínában már jóval korábban ismert volt, az információs robbanás igazi lehetőségét csak a mozgatható betűs nyomtatás hozta el. A fametszetekhez hasonló technikával készülő kínai nyomtatványok mind rövidek, egyszerre sok, de szűk terjedelmű szöveg közzétételét teszik lehetővé, miközben az enciklopédikus kiadványok – amelyek hosszukban többszörösen meghaladják a középkori Európában létrejött kompendiumokat – csakis kézíratos és szűk körben lettek terjesztve („Information Management in Comparative Perspective”, 11–61).

A mozgatható betűkkel dolgozó gutenbergi könyvnyomtatás egyedi voltából fakad az, hogy Blair kötetének középpontjában a 15–17. századi könyvkiadás tudásrendszerező elveinek, olvasási mechanizmusainak, tudástranszfert lehetővé tevő metódusainak ismertetése áll. A könyv e központi részének anyaggazdagsága oly mértékű, hogy szinte Blair művét is enciklopédikusnak nevezhetjük. Három fejezet ismerteti az információgyűjtés, -rendszerezés és közzététel három különböző fázisát. Először a könyvjegyzetelés módszertanával ismerkedhetünk meg, ahol Ann Blair kiválóan foglalja össze a korábbi tanulmányaiban leírt tanulságokat, és részletesen kitér a magyar szakirodalomban is tárgyalt koraujkori olvasási módszertanokra, mint pl. Sacchiniéra és Drexlerére⁴. Eközben az utóbbi húsz évben sokat kutatott témához számos új forrást derít fel, és kitér olyan, eddig kevésbé közismert jelenségekre, mint pl. a közös jegyzetelésre, amely úgy tűnik, hogy diákközösségekben gyakori volt, vagy a tudós humanista és titkárának (amanuensis) kapcsolatára („Note-Taking as Information Management”, 62–116).

4 Vö. Tüskés Gábor, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom európai kapcsolatai* (Nádasi János) (Budapest: Universitas Könyvkiadó, 1997) (Historia Litteraria, 3).

A következő fejezet a legfontosabb összefoglaló, enciklopédikus könyvtípusokat veszi szemügyre, és egyúttal a vaskos lexikonokat és közmondásgyűjteményeket kísérő, és a bennük való keresést lehetővé tevő indexek fejlődését alaposan tárgyalja („Reference Genres and Their Finding Devices”, 117–172). A fejezet témáját adó enciklopédiákat, mint Zwinger *Theatrum vitae humanae*-ját, ahogy a 16–17. századi enciklopédizmust is, természetesen sokat kutatták már: itt Blair megközelítése elsősorban koncepcionálisan új. Eddig általában az egyes szótárak, lexikonok, enciklopédiák szerzőinek ideológiájára, vallási indíttatására, politikai-val-

lasi-filozófiai koncepciójára figyelt a szakirodalom.⁵ Blair inkább a tudás rendszerezésének és felépítésének, a tudomány konstrukciójának praktikus oldalára figyel elsősorban, és arra, hogy a korabeli olvasók hogyan találhatták meg bennük a keresett információt. Külön érdeme, hogy alaposan tárgyalja Walter J. Ong által egyoldalúan rámistának nevezett tudásrendszerezési elv (Blair neve rá: „branching diagram”) középkori előzményét és koraújkori népszerűségét Petrus Ramus előtt.

⁵ Ld. pl. Howard Hotson, *Johann Heinrich Alsted 1588–1638: Between Renaissance, Reformation, and Universal Reform* (Oxford, 2000); John Considine, *Dictionaries in Early Modern Europe: Lexicography and the Making of Heritage* (Cambridge, 2008); Szentpéteri Márton, *Egyetemes tudomány Erdélyben: Johann Heinrich Alsted és a herborni hagyomány* (Budapest, 2008).

A negyedik fejezet a kézikönyvek keletkezési folyamatát taglalja („Compilers, Their Motivations and Methods”, 173–229): először egy rendkívül népszerű 16. századi közhelygyűjtemény, a kezdetben Domenico Nani Mirabelli neve alatt megjelent *Polyanthea* kiadástörténetét tárgyalja tudományos bestsellerben szokatlan részletességgel, és arra mutat rá, hogyan nőtt kiadásról kiadásra a kötet terjedelmileg és tartalmilag a sokszorosára, miközben olvasók generációi találták meg benne a saját szövegeik megalkotásához szükséges forrásokat. Az enciklopédiák és kézikönyvek kompilálásának folyamatát olyan szerencsés módon fennmaradt hagyatékok segítségével rekonstruálja, mint Gesneré és Zwingeré. A kötet zárófejezete pedig inkább arra mutat rá, hogy egyelőre milyen keveset tudunk ezeknek a kézikönyveknek a tudásközvetítő és tudományos közvélemény-formáló szerepéről („The Impact of Early Printed Reference Books”, 230–264).

A könyv tanulságait nehéz lenne néhány mondatban összefoglalni. Egyértelműnek látszik, hogy a folyóiratok és a rendszeres historia litteraria kifejlődése előtt ezek a művek voltak a hírnév és a tudományosságban elért társadalmi pozíció legfontosabb letéteményesei a szakmai nyilvánosság előtt. Blair arra az információrobbanás kutatása során gyakran figyelmen kívül hagyott tényre is sokszor utal, hogy a kéziratos kultúra hirtelen terjedése párhuzamos volt a nyomtatottéval: a kéziratos és a nyomtatott íráskultúra kölcsönösen volt megtermékenyítő hatással egymásra, és ennek szerepét nehéz lenne eltúlozni a kézikönyvek keletkezésének és hatásának vizsgálata során.

Kiss Farkas Gábor